

تحلیلی بر افزایش اختراعات در ایران

کد موضوعی: ۲۸۰

شماره مسلسل: ۱۲۳۴۳

فروردین ماه ۱۳۹۱

دفتر: مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده	۱
مقدمه	۱
۱. نظام ثبت اختراع و کارکردهای آن	۲
۲. انتقادات به نظام افشای اختراعات	۹
۳. سازوکار افشای اختراع در دیگر کشورها	۱۱
۴. افشای اختراع در نظام ثبت اختراع ایران	۱۳
۵. تحلیل افشای اختراعات در ایران	۱۵
جمع‌بندی و توصیه‌های سیاستی	۲۱
پیوست	۲۵
منابع و مأخذ	۲۶

تحلیلی بر افشای اختراعات در ایران

چکیده

ثبت اختراع را می‌توان قراردادی میان دولت و مخترع دانست که در ازای اعطای مجموعه‌ای از حقوق انحصاری برای زمان محدود به مخترع از طرف دولت، مخترع جزئیات اختراع خود را برای عموم افشا نماید. لذا نظام ثبت اختراع را می‌توان دارای کارکردها و اهداف متفاوتی دانست که تشویق محققین و مخترعین و تشویق افشای اطلاعات اختراعات برای عموم از این جمله هستند. افشای اطلاعات نهفته در دل یک اختراع به‌ازای دادن حق انحصاری بهره‌برداری از آن به مخترع، از جمله ابزارهایی است که می‌تواند زمینه را برای گسترش هرچه بیشتر علم و فناوری فراهم آورد و دست آخر به رفاه اجتماعی بیشتر بیانجامد.

در این گزارش ابتدا کارکردهای نظام ثبت اختراعات و تشویق افشای اختراعات به‌عنوان یکی از این کارکردها معرفی می‌شوند. برخی انتقادات صاحب‌نظران نسبت به نظام افشای اختراعات مرور شده و در ادامه ضمن معرفی نظام افشای اختراعات در دیگر کشورها، این نظام در ایران کاوش شده و مورد تحلیل قرار می‌گیرد و مهمترین نارسایی‌های آن از سه دیدگاه چگونگی، زمان و کفایت افشا معرفی می‌گردند. در آخر توصیه‌هایی سیاستی برای بهبود کارکرد تشویق افشا در نظام ثبت اختراع ایران مطرح می‌شوند.

مقدمه

حفاظت و صیانت از دارایی‌های فکری برخلاف دارایی‌های مادی بسیار دشوار است. به مجرد آنکه ایده و فکری به زبان آورده می‌شود، یا بر صفحات کاغذ نقش می‌بندد و یا از اندیشه‌ای انتزاعی خارج و به‌صورتی عینی و ظاهری درمی‌آید، اثبات مالکیت بر آن ایده یا دارایی فکری بسیار دشوار و گاهی ناممکن می‌گردد. اما آیا می‌توان دارایی‌های فکری را برای همیشه در صندوقچه ذهن و به دور از دسترس دیگران پنهان کرد؟

شواهدی دال بر احساس نیاز به یک نظام قانونی برای حفاظت از دارایی‌های فکری دستکم به ۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح برمی‌گردد. در یونان قدیم در شهر سیبریس^۱ برای تشویق مخترعینی

که در بهبود امور رفاهی به دستاوردهایی می‌رسیدند، منفعت حاصل شده تا یک سال به مخترع داده می‌شد (Charles A. 1841). در اواخر قرن پانزدهم میلادی، نظام ثبت اختراعات در جمهوری ونیز برپا شد و مخترعین به شرط نمایش عملکرد موفق اختراع خود از نوعی حق انحصاری برخوردار می‌شدند (Bugbee, B.W., 1967).

به تدریج با روند صنعتی شدن جوامع و اختراع ماشین بخار و ماشین چاپ جنبش اصلاح‌طلبی در دوره رنسانس و برقراری نظام‌های پارلمانی و شرایط ناشی از این تحولات اجتماعی و جنبش‌های فکری و گسترش صنعت و اقتصاد مدرن، نظام‌های ملی حق اختراع شکل گرفتند. به‌گونه‌ای که در کشورهای انگلستان و فرانسه و سپس در آمریکای شمالی حمایت از مخترعین به رسمیت شناخته شده و به صورت نهادینه موضوع قوانین موضوعه قرار گرفت.

نظام حق اختراع به شکل امروزی که مستلزم ارائه شرح و توصیف و نیز افشای اختراع است به قرن ۱۸ میلادی برمی‌گردد. نخستین قانون در این مورد در سال ۱۷۱۸ در بریتانیا و سپس به فاصله کوتاهی در فرانسه و پس از آن در سال ۱۷۹۰ در آمریکا به تصویب رسید. تا قرن هجدهم ارائه مشخصات فنی اختراع و توصیف ویژگی‌های آن دارای اهمیت تلقی نمی‌شد. تا آن هنگام موضوع حق اختراع معمولاً بسیار وسیع و کلی توصیف شده و صاحب حق نیز در مقابل نقض در موضع پرقدرتی قرار داشت؛ اما در طول قرن هجدهم مقرر شد که دادن حق اختراع مشروط به افشا و ثبت مشخصات فنی حق اختراع از سوی صاحب حق باشد. بدین ترتیب نظامی که در آن صاحب بالقوه حق اختراع در هنگام درخواست ثبت اختراع مجبور به ارائه مشخصات فنی اختراعش باشد به سال ۱۸۵۲ در بریتانیا برمی‌گردد. دست آخر بررسی اداره ثبت اختراعات برای تصمیم‌گیری در مورد این مسئله که آیا اختراع قبلاً منتشر شده است یا خیر نیز در سال ۱۹۰۵ رایج شد (رابین جاکوب و همکاران، ۱۳۸۶).

۱. نظام ثبت اختراع و کارکردهای آن

بسیاری از صاحب‌نظران باور دارند که دادن حق انحصاری استفاده از اختراع قراردادی است دو جانبه بین دولت (به نمایندگی از جامعه) و مخترع که به موجب اعطای این حق برای مدت محدود (تا سقف ۲۰ سال)، موافقت می‌کند که دانش خود را برای عموم افشا کند (Nard et al., 2008; SCUS, 2003; Osenga, 2009). به باور هواخواهان این تئوری که به «تئوری قرارداد»^۱ شهره است انگیزه ایجاد شده برای دریافت حق انحصاری استفاده از اختراع موجب می‌شود تا مخترع با خیال آسوده اطلاعات موجود در اختراع خود را افشا کند و دیگران را نیز در بهره‌مندی از این اطلاعات سهیم گرداند. این نظریه به این

معنی است که افراد بشر در وضع طبیعی دارای حقوقی برابر هستند و برای جلوگیری از تعارض منافع در درون اجتماع با انعقاد قرارداد بخشی از حقوق و امتیازات خود را به اجتماع واگذار می‌کنند. براین اساس مخترع در قبال اختراعی که انجام داده و اطلاعاتی که به جامعه عرضه داشته است سزاوار پاداش است و جامعه به موجب قرارداد اجتماعی این مبادله را قبول کرده است. در توجیه نیاز به وجود نظام ثبت اختراعات و حفاظت از اختراعات ثبت شده می‌توان به چهار کارکرد برجسته این نظام اشاره کرد (Sarkissian, 2008) که به اعتبار همین کارکردها می‌توان ثبت یک اختراع را برای جامعه ارزشمند دانست:

۱-۱. ایجاد انگیزه^۱

به باور بیشتر صاحب‌نظران، «ایجاد انگیزه» نخستین و برترین مزیت ثبت و حفاظت از اختراعات محسوب می‌شود. هواخواهان این تئوری که «تئوری تشویق»^۲ نام گرفته باور دارند که اعطای حق انحصاری بهره‌برداری از اختراع، در حکم مشوق و انگیزه‌ای برای مخترعین و پژوهشگران عمل می‌کند. برای پی‌بردن به نقش تشویقی حفاظت از اختراع، می‌توان شرایطی را فرض کرد که اختراعی مورد حفاظت قانونی قرار نگیرد و مخترع در ازای عرضه محصولات فکری خود حق و حقوقی نداشته و یا سود و منفعتی دریافت نکند. بی‌شک مخترع در چنین شرایطی، انگیزه‌ای برای پژوهش و نوآوری نخواهد داشت. از این روی جامعه با اعطای امتیاز بهره‌برداری انحصاری از اختراع در مدت‌زمانی مشخص، تلاش آفرینندگان دارایی‌های فکری را تشویق می‌کند. این حق انحصاری و سود حاصل از آن، انگیزه اختراع و نوآوری بیشتر را در مخترع زنده نگه داشته و تقویت می‌کند. برای نمونه در متن قانون اساسی آمریکا، از «تشویق پیشرفت علمی و فنی» به‌عنوان دلیل اصلی اعطای حق انحصاری آشکارا نام برده شده است.^۳

به باور هواخواهان «تئوری تشویق» به دلیل ماهیت اطلاعات که نوعی «کالای عمومی»^۴ است مخترعین نمی‌توانند هزینه‌های پژوهش و توسعه خود را پوشش دهند. زیرا رقبا می‌توانند به‌سادگی اختراع را کپی کرده و با خود مخترع رقابت کنند. در این رقابت (به علت این که مخترع باید هزینه‌های ثابت اختراع خود را پوشش دهد)، دست بالا با رقبای مخترع است (Nard et al., 2008). اما ارزش اعطای ۲۰ سال حق انحصاری در بهره‌برداری از یک اختراع چقدر است؟ و آیا این

1. Incentive Function

2. Reward Theory

3. U.S. Constitution, Article 1, section 8, Clause 8.

۴. در علم اقتصاد یک کالای عمومی (Public Good) کالایی است که غیررقابتی و غیر قابل استثناست. غیررقابتی بودن به این معنی است که مصرف آن کالا توسط یک نفر، دسترسی کالا برای مصرف توسط دیگران را کاهش نمی‌دهد و غیر قابل استثنا بودن که هیچ‌کس نمی‌تواند مستثنا از استفاده از آن کالا باشد.

ارزش به اندازه‌ای هست که انگیزه کافی در مخترعین ایجاد کند؟ در پاسخ به این پرسش باید گفت که اهمیت و ارزش اختراع با گستره و پوشش حفاظتی آن رابطه‌ای مستقیم دارد. به‌گونه‌ای که در برخی موارد اعطای حق بهره‌برداری انحصاری از یک اختراع می‌تواند به کسب درآمدی چشمگیر منجر شود (Epstein, 2008). برای نمونه اختراعاتی که باعث پیشرفت‌های چشمگیری در فناوری می‌شوند و جایگزینی برای آنها وجود ندارد در این دسته قرار می‌گیرند.

البته «تشویق» از طریق اعطای حقوق انحصاری، توسط برخی صاحب‌نظران همچون کنث ارو (۱۹۶۲)، هلیگ و ایرمن (۲۰۰۰)، بولدین و لوین (۲۰۰۲) که نقش «رقابت» را در تحریک نوآوری مهمتر می‌دانند مورد تردید قرار گرفته است. از دیدگاه این صاحب‌نظران، برتری در فضای رقابتی می‌تواند محرک مؤثرتر و قوی‌تری برای نوآوری و خلاقیت (در مقایسه با اعطای حق بهره‌برداری انحصاری) محسوب شود (Pammolli & Rossi, 2005).

۲-۱. بازار آفرینی^۱

دومین کارکرد نظام ثبت اختراع رفع «پارادوکس موجود در خرید و فروش دارایی‌های نامشهود»^۲ است. خرید و فروشی که مورد معامله برخلاف دارایی‌های مادی به شکلی ملموس و عینی نیست. یعنی مشتری باید پیش از خرید از محتوای چیزی که می‌خرد آگاه باشد، اما اگر مشتری از محتوای دارایی‌های نامشهود آگاه شود گویی مالک آنها شده است و دیگر خرید و فروش معنا نخواهد داشت. این پارادوکس نه تنها در زمانی که دارایی فکری همان محصول نهایی است، بلکه زمانی که دارایی فکری درون‌داد کارهای نوآورانه بعدی است، پررنگ‌تر می‌شود. بدین ترتیب حفاظت قانونی از اختراعات ثبت شده شرط لازم و اساسی برای پیدایش بازارهایی برای فروش فناوری و نیز شکل‌گیری تأمین‌کنندگان حرفه‌ای فناوری به‌شمار می‌آید (Arora et al, 2001). بی‌شک در ثبت و حفاظت از اختراعات، دو هدف «ایجاد انگیزه» و نیز «بازار آفرینی» در هم تنیده و جدایی ناپذیرند، به‌گونه‌ای که با ثبت اختراع و واگذاری حق مالکیت به مخترع، شرایط و ضوابط عقد قراردادهای مالی برای دارایی‌هایی نامشهود مشخص می‌گردد و نوعی آسایش خاطر در انجام معاملات به وجود می‌آید. همچنین ارائه تعریفی مشخص از چگونگی تقسیم منافع میان شرکا و دست‌اندرکاران امر پژوهش، بر میزان انگیزه مبتکران برای انجام امور پژوهشی نیز خواهد افزود. از سوی دیگر، واگذاری حقوقی جامع و محکم که از کپی‌برداری‌های بی‌قید و شرط دستاوردهای پژوهشی جلوگیری به‌عمل آورد نیز خود می‌تواند به عاملی برای توسعه و گسترش نوآوری تبدیل گردد (Pammolli & Rossi, 2005).

1. Transactional Function

2. Arrovian Paradox

۳-۱. ارسال پیام^۱

اگر تنها کارکردهای نظام ثبت اختراع «ایجاد انگیزه» و «بازار آفرینی» بودند، در مواردی که مخترعین بازار چندانی برای اختراع خود متصور نبودند یا ضمانت اجرای اختراع ثبت شده‌شان را کافی نمی‌دانستند، در جهت ثبت اختراع خود اقدام نمی‌کردند و ترجیح می‌دادند آن را محرمانه نگاه دارند. دستکم با ثبت نکردن اختراع مجبور نبودند جزئیات اختراعشان را برای عموم افشا کنند.

واقعیت اما چیز دیگری است و در بسیاری موارد مخترعین با وجود شرایط بالا اختراعشان را ثبت می‌کنند. به نظر می‌رسد نتیجه‌گیری بالا بر یک پیش‌فرض مهم استوار است: اگر اطلاعات اختراع برای عموم افشا شود، مخترعین متضرر می‌شوند و هدف از دادن حقوق انحصاری هم جبران همین ضرر است، اما اگر فرض کنیم که در شرایط ویژه‌ای مخترع از افشای اطلاعات اختراعش سود ببرد یا فرض کنیم که مخترع غیر از حقوق انحصاری دستاوردهای دیگری نیز از ثبت اختراع خواهد داشت، در نتیجه‌گیری بالا تجدیدنظر خواهیم کرد. به بیان دیگر، اگر مخترع از اطلاع‌رسانی گسترده در مورد اختراعش سود ببرد، در آن صورت حتی اگر ارزش حقوق انحصاری حاصل از ثبت از نظر وی صفر هم باشد، نسبت به ثبت اختراع اقدام خواهد کرد (Long, 2002).

ثبت اختراع در مواردی همچون وسیله «ارسال پیام» برای مخترع عمل می‌کند. مخترع با ثبت اختراعش می‌تواند اطلاعاتی معتبر به ناظرانی منتقل کند که در غیر این صورت حاضر نبودند هزینه لازم برای کسب آن اطلاعات را بپردازند. باید به یادداشت که هزینه کسب اطلاعات ثبت اختراع برای عموم بسیار کم است. برای نمونه ناظران بیرونی ممکن است با استناد به اطلاعات موجود در اختراع نتیجه بگیرند که این اختراع ارزش آتی شرکت ثبت‌کننده آن را افزایش خواهد داد و تصمیم بگیرند در آن شرکت سرمایه‌گذاری کنند. ناظران چون می‌دانند که اختراعات برای ثبت از فیلتر بررسی ماهوی می‌گذرند و دادن اطلاعات غلط در آنها می‌تواند به ابطال حقوق اختراع بیانجامد، حساب بیشتری روی این اطلاعات باز می‌کنند (Long, 2002).

می‌توان از ثبت اختراعات برای ارسال پیام در بافت‌های دیگری هم استفاده کرد. برای نمونه شرکتی که اختراعات زیادی در ارتباط با یک فناوری خاص ثبت کرده است این پیام را برای نخبگان و دانشمندان برجسته آن حوزه می‌فرستد که این شرکت جای خوبی برای کار کردن است. کارکرد ارسال پیام حتی می‌تواند بالعکس هم باشد. یعنی شرکت‌ها به دنبال استخدام کسانی می‌روند که اختراعات خوب یا زیادی در ارتباط با فناوری مورد علاقه آنها ثبت کرده باشند. حتی در درون شرکت‌ها، گاهی از اختراعات برای سنجش بهره‌وری کارکنان پژوهشی استفاده می‌شود و کارکنان با ثبت اختراع این پیام را می‌فرستند که عملکرد خوبی داشته‌اند.

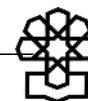
اختراعات ثبت شده توسط یک شرکت پیامی دال بر قابلیت‌ها و دستاوردهای آن در زمینه یک فناوری خاص محسوب می‌شود (Pammolli & Rossi, 2005) و شناختی که از این راه حاصل می‌شود به نوبه خود می‌تواند مبنایی برای تأمین مالی فعالیت‌های پژوهشی آن شرکت (مخصوصاً در قالب سرمایه‌گذاری خطرپذیر) باشد. بدین ترتیب می‌توان ادعا کرد که ثبت اختراع پیامی است که ارسال می‌شود و در هدایت بهتر سرمایه به سوی فعالیت‌های پژوهشی مؤثر بوده و نقش مهمی در افزایش ورود فناوری‌های نوین به بازار ایفا می‌کند (Coriat & Orsi, 2002).

نقش «ارسال پیام» درخصوص تأمین سرمایه با اندازه شرکت‌ها رابطه معکوس دارد. هر چقدر شرکت‌های فناور کوچک‌تر باشند، نقش ارسال پیام برای آنها با اهمیت‌تر و پررنگ‌تر می‌شود (Lerner, 2000) زیرا از یکسو تأمین سرمایه دغدغه اصلی شرکت‌های کوچک فناور است و ازسوی دیگر اطلاعات سرمایه‌گذاران از کارهای آنها بسیار کم است. در چنین فضایی ثبت اختراع، پیامی از قابلیت و کارآیی این شرکت‌ها برای عموم و به‌ویژه سرمایه‌گذاران می‌فرستد. اهمیت نقش «ارسال پیام» به‌ویژه در حوزه زیست‌فناوری به خوبی به اثبات رسیده است (Coriat & Orsi, 2002).

۴-۱. تشویق افشا^۱

مزیت دیگر ثبت و حفاظت از اختراعات، نقش «افشاگری» نظام ثبت اختراع است که در چارچوب «تئوری تشویق» متبلور می‌شود. بسیاری بر این باورند که اگر اطلاعات فنی اختراع در ازای حفاظت قانونی افشا نشوند، این اطلاعات برای همیشه مکتوم و ناگفته باقی می‌مانند، اما یکی از اهداف نظام ثبت اختراع این است که مخترع و جامعه هر دو بهره‌مند شوند. از یکسو مخترع در جایگاه صاحب انحصاری حق بهره‌برداری از اختراع و دستاورد فکری خود سود می‌برد و ازسوی دیگر، جامعه نیز از اطلاعات نهفته در اختراعات بهره‌مند می‌شود. اگر چنین سازوکاری وجود نداشت، مخترعین یافته‌های خود را از چشم رقبا، مصرف‌کنندگان و به‌طور کلی عموم مردم پنهان می‌کردند. در جامعه‌ای که بدین ترتیب از دانش محروم می‌شود، پیشرفت علم به کندی صورت می‌پذیرد و اطلاعات سودمند در پستوی خانه‌ها و شرکت‌ها پنهان می‌ماند.

همچنین در نبود نظام ثبت اختراع اگر مخترع محصولی بر پایه اختراعش می‌ساخت و در بازار می‌فروخت، ناگزیر بود از ترس مهندسی معکوس و تقلید رقبا، محصول نهایی را در پوششی از پیچیدگی‌های ساختگی و غیرضروری عرضه کند. مانند هزاران اختراعی که داوینچی به‌گونه‌ای دست‌نیافتنی و نامفهوم بر روی کاغذ آورد. در این صورت مخترع مجبور بود تا تمام توان خود را برای پنهان ماندن یافته‌هایش از چشم دیگران به‌کار گیرد (Devlin, 2010).

بنابراین سازوکار نظام ثبت اختراع به گونه‌ای طراحی شده که زمینه برای انتشار آزادانه و به دور از هراس دانش نوآوری فراهم باشد (Denicolò & Franzoni, 2004). در اینجا لازم است اشاره شود که اگرچه هر دو کارکرد «ارسال پیام» و «تشویق افشا» بر اطلاعات افشا شده اختراعات ثبت شده مبتنی هستند، اما با یکدیگر متفاوتند. امکان «ارسال پیام» از سوی مخترع به عنوان انگیزه‌ای وی را به ثبت و افشای اختراع و می‌دارد، کاری که در آخر به تجاری‌سازی بهتر و زودتر اختراعات و افزایش رفاه اجتماعی می‌انجامد، اما تشویق مخترع به افشای جزئیات اختراعش با تکیه بر الزام قانونی (در برابر کسب حقوق انحصاری) با هدف آموزش عمومی و رسیدن به رفاه اجتماعی بیشتر انجام می‌شود. بنابراین در کارکرد «ارسال پیام»، خود مخترع با بهره‌گیری از امکانات نظام ثبت اختراع، به جامعه پیام می‌فرستد، اما در کارکرد «تشویق افشا» مخترع در ازای دریافت حقوق انحصاری به افشای کامل اطلاعات اختراعش مجبور می‌شود.

در قانون ثبت اختراع بیشتر کشورها شرط افشا به صراحت قید شده و مرز آن هم با سخت‌گیری ویژه‌ای مشخص گردیده است. طبق قانون، افشای اختراع باید به گونه‌ای باشد که شخصی با مهارت متعارف در فن مربوطه بتواند با استفاده از اطلاعات افشا شده، اختراع را از نو بسازد.^۱ به این الزام قانونی دکترین «توانمندی‌سازی»^۲ در افشای اختراع نیز گفته می‌شود. بر پایه دکترین توانمندی‌سازی قانون ثبت اختراع، «ادعاها تنها باید در چارچوب آن چیزی که امکان بازآفرینی آن با مطالعه شرح اختراع فراهم می‌آید و در گذشته هم افشا نشده مطرح گردد» (Merges and Nelson, 1994). مخترع نه تنها باید اطلاعات اختراع را افشا نماید، بلکه باید دستکم یک روش عملی کردن اختراع را نیز شرح دهد. این روش باید بهترین روش ممکن برای بازآفرینی اختراع باشد. مخترع باید هر کجا که لازم باشد برای درک بهتر فرد متخصص در زمینه اختراع، مثال طرح یا نقشه‌ای نیز از اختراع خود ارائه کند (Walmsley, 2002; Durham, 2007). در بیشتر کشورها اگر دادگاه صالحه یا اداره ملی ثبت اختراع تشخیص دهد که مخترع اختراعش را به خوبی و به اندازه کافی افشا نکرده است (و به بیان دیگر، شیوه افشای وی توانمندی‌ساز نبوده)، امتیاز ثبت اختراع توسط این مراجع از اعتبار ساقط می‌شود^۳ (Walmsley, 2002).

افشای اختراعات در این اندازه، بسیار مهم است و مزایای ارزشمندی به همراه خواهد داشت. نخست اینکه دیگر مخترعین و پژوهشگران از جزئیات اختراع صورت گرفته آگاه شده و تلاش می‌کنند که با پرهیز از اختراع دوباره، اختراع کنونی را بهبود داده و بدین ترتیب روند توسعه

۱. به عنوان مثال ماده (۶) (بند «ج») قانون ثبت اختراعات ایران و 35 U.S.C. 112 Specification قانون ثبت اختراعات کشور آمریکا.

2. Enablement

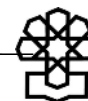
۳. به عنوان مثال 2165.03 Requirements for Rejection for Lack of Best Mode قانون ثبت اختراعات کشور آمریکا.

فناوری‌های نوین و مفید شتابی دوچندان گرفته و این امر برای جامعه بسیار مفید و سازنده خواهد بود (Pammolli & Rossi, 2005). بنابراین افشای اختراعات ثبت شده کنونی می‌تواند موجب شتاب بخشیدن و همچنین هدایت توسعه فناوری‌های نوین شود؛ فناوری‌هایی که بسیاری از آنها در آینده از قابلیت ثبت برخوردار خواهند بود (Vermont, 2006; FTC, 2003).

دومین مزیت افشای اختراع مشخص کردن حد و مرز اختراع و حقوق انحصاری اعطا شده است (Devlin, 2010). زیرا اطلاعاتی که از راه ثبت اختراع مبادله می‌شود به خودی خود می‌تواند چارچوبی برای تعیین مرز دارایی فکری صاحب اختراع باشد (Bassinger, 2005). به‌منظور جلوگیری از دست‌درازی‌های ناخواسته به دارایی‌های فکری دیگران، لازم است که افراد جامعه نه تنها از ثبت اختراعی مشخص آگاه شوند، بلکه باید بتوانند با دسترسی به اطلاعات آن، قلمرو انحصاری اختراع را به‌دقت مشخص کنند (Devlin, 2010).

بنابراین افشای اختراع نه تنها به پیشبرد علم و فناوری کمک شایانی می‌کند، بلکه می‌تواند از تخلفات ناخواسته جلوگیری کند، چراکه ثابت شده بسیاری از متخلفانی که به نقض قانون و استفاده بدون اجازه از دارایی‌های فکری دیگران متهم می‌شوند از وجود اختراعی مشابه اختراع خود آگاه نبوده‌اند (Cotropia & Lemley, 2009) و آنها نیز مانند سایر مخترعین با کوشش و تلاش خود تصادفاً به فناوری مشابهی دست‌یافته‌اند. از این رهگذر افشای اختراع می‌تواند با آگاه کردن پژوهشگران از وجود اختراعات مشابه، از اتلاف زمان و انرژی آنها برای رسیدن به فناوری‌های تکراری و از صرف هزینه‌های هنگفت و بی‌ثمر جلوگیری کند (Gallini & Scotchmer, 2002). در نتیجه می‌توان به روشنی دریافت که افشای اختراع مانند یک راهنما راه‌های پیموده شده مخترعین دیگر را نشان می‌دهد و با در اختیار قرار دادن اطلاعات و دانش فناوری‌های به‌دست آمده و کوتاه کردن مسیر، راه‌های جدیدی را پیش‌روی پیشرفت علم و دانش در جامعه می‌گشاید (Gallini & Scotchmer, 2002).

امروزه با توجه به پیشرفت شتابان فناوری ارتباطات و اطلاعات و نفوذ بیش از پیش اینترنت، دسترسی به اطلاعات افشا شده اختراعات گسترش یافته و کارکرد «تشویق افشا» منافع تازه و گسترده‌ای به خود گرفته است. امروزه تحلیل‌های مبتنی بر اطلاعات اختراعات، زمینه‌ساز و پیش‌نیاز سیاستگذاری و برنامه‌ریزی بهتر و دقیق‌تر در حوزه علم و فناوری در سطوح مختلف ملی، صنعتی و بنگاهی شده است (Alvarez, 1995; Faust and Schedl, 1983; Meyer et al., 2003; Bagheri et al., 2005; Henderson et al., 2002). برای نمونه سیاستگذاران ملی می‌توانند پیامد سیاست‌های خود را در حوزه اختراعات ارزیابی و سنجش کنند، می‌توانند نقش دانشگاه‌ها و بنگاه‌های صنعتی در زمینه اختراعات را بررسی و مقایسه نمایند، بهترین مخترعین در سطح ملی را شناسایی و تشویق کنند، میزان همکاری مخترعین از بخش‌های گوناگون را بسنجند، توزیع

جغرافیایی اختراعات و مخترعین در سطح ملی و استانی را بکاوند و... بنابراین با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات بر اهمیت کارکرد «تشویق افشا» نظام اختراعات بسیار افزوده شده است و امروزه تحلیل‌های مبتنی بر اطلاعات افشا شده اختراعات از پیش‌نیازهای اصلی سیاستگذاری‌های حوزه علم و فناوری به‌شمار می‌روند.

۲. انتقادات به نظام افشای اختراعات

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، از نظام ثبت اختراع انتظار می‌رود که رسالتی دوجانبه را بر دوش بگیرد. از یک‌سو با دادن امتیاز انحصاری بهره‌برداری از اختراع، صیانت و حفاظت همه‌جانبه از دارایی‌های فکری صاحب اختراع را تضمین کند و از سوی دیگر با افشای اختراع، به یکی از مهمترین کارکردها و اهداف نظام ثبت اختراع یعنی تشویق افشا و بهره‌مند کردن جامعه از دانش و فناوری موجود در اختراعات ثبت شده جامه عمل بپوشاند.

این درحالی است که برخی صاحب‌نظران باور دارند که ترس از سوجویی متخلفان و نقض‌کنندگان حقوق مالکیت فکری باعث شده تا مخترعین در افشای دقیق و کامل اختراع خود تردید کنند (Devlin, 2010). بررسی اسناد اختراعات ثبت شده نیز گواهی بر این ادعاست که برخی مخترعین برآنند که در ازای افشای کم‌ترین اطلاعات، امتیاز انحصاری بهره‌برداری از اختراع را به‌دست آورند (Devlin, 2010). حتی ادعاهای مطرح شده در برخی اسناد ثبت اختراع (که باید نشان‌دهنده مرز دقیق حقوق انحصاری باشند) مبهمند تا قلمرو نامشخصی را پیش روی اشخاص ثالث قرار دهند (Devlin, 2010).

به بیان دیگر اگرچه «امکان بازآفرینی اختراع توسط دیگران بر پایه اطلاعات ارائه شده در تقاضانامه ثبت اختراع» به‌عنوان یکی از شروط ثبت و حفاظت از اختراع به‌شمار می‌رود، ولی اطلاعات ارائه شده در بسیاری از اختراعات ثبت شده شیوه بازآفرینی اختراع را به معنای واقعی افشا نمی‌کنند. در این میان، اختراعات مرتبط با صنعت فناوری اطلاعات در افشای ناقص اطلاعات اختراعات بسیار بدنام هستند (Burk & Lemely, 2002). منتقدان کارآیی نظریه متعارف «افشای اختراع» را تنها به چند صنعت خاص همچون صنعت داروسازی محدود می‌دانند (Corbett, 2001). به باور این افراد از آنجا که اطلاعات اختراعات کامل منتشر نمی‌شوند، این جامعه است که دست آخر متضرر شده و با وجود دادن حقوق انحصاری، دانش و اطلاعات مورد نظر را از اختراع به‌دست نمی‌آورد (Pippen, 2006; Burk, 2008).

اما در برابر این انتقادات بسیاری نیز بر این باورند که نظام ثبت اختراع زمینه‌ای فراهم آورده

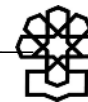
تا حجم گسترده‌ای از دانش فناوری (هرچند ناقص) به جامعه داده شود که در صورت نبود چنین نظامی این حداقل امکان نیز از دست می‌رفت (Eisenberg & Rai, 2006). برخی کشورها نیز تلاش کرده‌اند با سخت‌گیری بیشتر در فرآیند ممیزی اختراعات از افشای بیشینه اطلاعات فناوری اطمینان حاصل کنند.

گروهی علت بی‌میلی مخترعین برای افشای کامل اختراعات خود را در ناآشنایی آنها با کارکردهای نظام ثبت اختراع می‌دانند. زیرا همان‌گونه که پیش از این اشاره شد «افشای اختراع» نه تنها به پیشبرد علم و فناوری در جامعه کمک می‌کند و منافع عمومی به همراه دارد، مرز اختراع را نیز مشخص می‌کند (Nard et al., 2008). تعیین مرز یک اختراع بیش از همه به سود مخترع است چراکه در آینده بهتر می‌تواند نقض احتمالی حقوقش را اثبات کند. به باور این افراد اطلاع‌رسانی در این زمینه و آموزش مخترعین می‌تواند باعث افشای بهتر اختراعات شود.

برخی دلیل ابهام در متن افشا شده اختراعات را نه به نیت مخترعین که به درهم‌آمیختگی سندی فنی با سندی حقوقی نسبت می‌دهند. به باور آنها اسناد افشا شده ثبت اختراع دو نوع مخاطب مختلف دارد: مخاطب حقوقی که به دنبال درک گستره حفاظتی تحت پوشش اختراع است و مخاطب فنی که هدفش شناخت اختراع با هدف بهبود آن می‌باشد. با وجود این، در حال حاضر اطلاعات از جنس حقوقی و فنی در دل یک سند درهم‌آمیخته که همین امر درک آن را برای عموم دشوار می‌کند (Fromer, 2009).

برخی نیز با در نظر گرفتن امکان مهندسی معکوس، افشای خود به خود اطلاعات اختراعات را امری بدیهی می‌دانند. این افراد باور دارند که اختراعات معمولاً دارای خاصیت خودافشایی بوده و در برابر مهندسی معکوس آسیب‌پذیرند، از این رو جامعه بی‌شک از دانش زیرساختی آنها بهره‌مند خواهد شد (Devlin, 2010). بنابراین حتی اگر مخترعین بخواهند اطلاعات اختراعات خود را آنچنان که باید افشا نکنند، این کار در عمل شدنی نیست.

دست‌آخر گروهی هم یادآور می‌شوند که «افشای اختراع» به تنهایی نمی‌تواند وجود نظام ثبت اختراع را توجیه کند. دنیگولو و فرانزونی (2004) در پژوهش‌های خود نشان دادند که این برداشت نادرست است و برپایه پیش‌فرض‌های اشتباهی بنا شده است. آنها با تحلیل اقتصادی «تئوری قرارداد» نشان دادند که تشویق افشا به تنهایی می‌تواند وجود نظام ثبت اختراع را با توجه به تأثیرات مثبت آن بر رفاه اجتماعی توجیه کند، اما آنها نیز تأکید می‌کنند که تشویق انتشار اطلاعات تنها کارکرد نظام ثبت اختراع نیست و هرگونه قضاوت در مورد نظام ثبت اختراع باید با توجه همزمان به کارکردهای مکملی همچون حفاظت از حقوق کسانی است که فناوری‌های نوین را آفریده و تجاری می‌کنند (یا همان تئوری تشویق) انجام شود.

۳. سازوکار افشای اختراع در دیگر کشورها

در ابتدای این بخش بهتر است تأکید شود که مراد از سازوکار افشای اختراع در این گزارش همان سازوکاری است که توسط مرجع ملی ثبت اختراعات برای افشای عمومی تقاضانامه‌های ثبت در فاصله زمانی مشخصی پس از تشکیل پرونده پیش‌بینی می‌شود. این تأکید از آن جهت است که افشای اختراع در ادبیات علمی مالکیت فکری در موارد دیگری همچون افشای دفاعی^۱ (Bar, 2006)، افشای ناخواسته، افشا در مهلت ارفاقی و... مورد توجه قرار می‌گیرد که هیچ‌کدام از آنها (با وجود اهمیت فراوان) موضوع این گزارش نبوده‌اند.

در بیشتر نظام‌های ثبت اختراع در کشورهای گوناگون (سازگار با معاهده همکاری ثبت اختراعات)^۲ متن تقاضانامه ثبت اختراع (شامل شرح اختراع) پس از گذشت هجده ماه از تاریخ تشکیل پرونده (یا تاریخ حق تقدم) به صورت رایگان در دسترس عموم قرار می‌گیرد^۳ (Nard et al., 2008). فرآیند انتشار اختراع معمولاً به گونه‌ای مستقل و به موازات فرآیند ممیزی اختراع (که برای احراز شرایط ثبت اختراع یعنی تازگی، داشتن گام ابتکاری و کاربردی بودن صورت می‌پذیرد)، به پیش می‌رود. بنابراین ممکن است انتشار عمومی اطلاعات اختراع پیش از مرحله ثبت نهایی آن اختراع انجام شود. با وجود اینکه افشای اختراع مدتی پیش از ثبت نهایی و دریافت گواهی‌نامه ثبت اختراع انجام می‌پذیرد، جای هیچ‌گونه نگرانی برای مخترع نیست چراکه حفاظت قانونی از اختراع ادعا شده درست از تاریخ تشکیل پرونده آغاز می‌شود (البته به شرطی که مخترع تمامی مراحل ثبت را با موفقیت پشت سر بگذارد).

ادارات ملی ثبت اختراع در بیشتر کشورها وبگاه ویژه‌ای را برای انتشار اسناد ثبت اختراع تدارک دیده‌اند که با فرا رسیدن موعد انتشار (هجده ماه پس از تاریخ تشکیل پرونده) این اسناد به صورت رایگان بر روی آن وبگاه‌ها در دسترس عموم قرار می‌گیرند.^۴ البته پس از افشای اختراعات توسط ادارات ثبت اختراع، اطلاعات آنها بر روی انواع دیگر وبگاه‌های رایگان و اشتراکی نیز قرار می‌گیرند. برخی وبگاه‌های اشتراکی مجهز به موتورهای جستجوی قدرتمند (همچون Qpat

۱. مراد از افشای دفاعی، انتشار عمومی و آگاهانه جزئیات اطلاعات اختراع شرکت‌ها به دست خودشان برای تأثیرگذاری راهبردی بر قابلیت ثبت اختراعات مرتبط است. برای نمونه شرکت‌ها با این کار موجب می‌شوند که اختراعات ثبت نشده‌شان توسط رقبای قابل ثبت نباشند (Bar, 2006).

2. Patent Cooperation Treaty (PCT)

۳. پیش از نوامبر سال ۲۰۰۰ افشای عمومی اختراعات در آمریکا بعد از ثبت نهایی انجام می‌شد که با اصلاح قانون ثبت اختراع آن کشور در آن سال، سازوکار افشای اختراع در آن کشور نیز با استانداردها و توافقی‌نامه‌های بین‌المللی هماهنگ شد و تقاضانامه ثبت (و حتی سوابق فرآیند ممیزی) هجده ماه بعد از تاریخ تشکیل پرونده یا حق تقدم، افشا می‌شود (Nard et al., 2008).

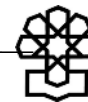
۴. وبگاه‌هایی همچون وبگاه اداره ثبت اختراعات و علائم تجاری آمریکا (USPTO) یا وبگاه اداره ثبت اختراعات اروپا (Espacenet).

و Delphion) امکان جستجوی بهتر و سریع‌تر از بین میلیون‌ها سند اختراع افشا شده را برای کاربران خود فراهم می‌آورند.

فاصله زمانی هجده‌ماهه میان تاریخ تشکیل پرونده و تاریخ انتشار (یا همان دوره محرمانگی) به مخترع امکان می‌دهد تا زودتر از دیگران و بدون نگرانی از کپی‌برداری رقیب، به امر توسعه، به‌کارگیری و بهبود اختراع خود بپردازد (Lebovitz, 2007). بنابراین این دوره هجده‌ماهه نوعی مزیت زمانی برای مخترع به‌شمار می‌رود. در پیوست این گزارش، نمایی از صفحه نخست یک سند ثبت اختراع آمریکایی آمده است. مراد از افشای اختراعات در آمریکا و بسیاری دیگر از کشورها، افشای عمومی کل متن تقاضانامه شامل موارد زیر است:

- شماره و تاریخ اظهارنامه با قید روز، ماه و سال،
- شماره و تاریخ ثبت اختراع (در صورت رسیدن به مرحله ثبت نهایی)،
- اسم و نشانی و تابعیت مالک اختراع،
- اسم و نشانی و تابعیت مخترع،
- اسم و نشانی نماینده قانونی مخترع (اگر ثبت اختراع توسط وی تقاضا شده باشد)،
- عنوان اختراع،
- طبقه‌بندی بین‌المللی اختراع،
- در صورت ادعای حق تقدم و پذیرش آن، تاریخ، شماره و محل تسلیم اظهارنامه مقدم،
- پیشینه اختراع (با ذکر دقیق شماره اسناد ثبت اختراع یا منبع مقالات و تفاوت موضوع اختراع با آنها)،
- نام ممیز اختراع،
- چکیده اختراع،
- شرح اختراع (در صورت نیاز همراه با شکل‌ها، نقشه‌ها و مثال‌ها)،
- ادعانامه.

ادارات ملی ثبت اختراع بیشتر کشورها دارای وبگاه ویژه‌ای هستند تا از ظرفیت‌های فراوان و رو به فزونی اینترنت و فناوری اطلاعات در راستای رسالت خود (قرار دادن اطلاعات اختراعات در اختیار عموم مردم جامعه) بهره‌گیرند. این‌گونه وبگاه‌ها معمولاً به موتورهای جستجویی نیز مجهز هستند به‌گونه‌ای که کاربران می‌توانند برای دسترسی به متن اختراعات مورد نظرشان از راهبردهای جستجوی گوناگونی استفاده کنند. برای نمونه کاربران می‌توانند از کلیدواژه، تاریخ (حق تقدم، تشکیل پرونده، انتشار و ثبت نهایی)، طبقه‌بندی بین‌المللی ثبت اختراع، نام مخترع، نام مالک اختراع، شماره (تشکیل پرونده، انتشار یا ثبت نهایی)، ملیت مخترع یا مالک و... (یا ترکیبی از این موارد) برای جستجو در اطلاعات اختراعات افشا شده استفاده کنند.

۴. افشای اختراع در نظام ثبت اختراع ایران

در بند «ج» ماده (۶) قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری جمهوری اسلامی ایران (که از این پس در این گزارش جهت اختصار قانون ثبت اختراع نامیده می‌شود) چنین آمده است: «... ادعای مذکور در اظهارنامه، گویا و مختصر بوده و با توصیف همراه باشد، به نحوی که برای شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط واضح و کامل بوده و حداقل یک روش اجرایی ارائه کند...» (قانون ثبت اختراعات ایران، ۱۳۸۶). آنچه از ماده (۶) قانون ثبت اختراعات استنباط می‌شود این است که اظهارنامه ثبت اختراع که گویا و واضح نیز هست باید به‌گونه‌ای در دسترس شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط قرار گیرد تا او بتواند با در اختیار داشتن دستکم یک روش اجرایی «اختراع را درک و ارتباط اجزای آن را دریابد» (آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، ۱۳۸۷).

بر پایه ماده (۱۰) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات ایران توصیف اختراع نزد اداره ثبت اختراعات باید صریح و دربر دارنده جزئیات کامل باشد. این جزئیات باید مواردی چون زمینه فنی اختراع مربوطه، مشکل فنی و بیان اهداف اختراع، شرح وضعیت دانش پیشین، ارائه راه‌حل برای مشکل فنی موجود، توضیح اشکال و نقشه‌ها، توضیح دستکم یک روش اجرایی برای به‌کارگیری اختراع و کاربرد صنعتی اختراع را دربر بگیرد. طبق بند «۲» ماده (۱۱) آیین‌نامه مذکور ادعای اختراع نباید از اطلاعات افشا شده در اسناد حق اختراع فراتر رود و به‌طور کامل در توصیف اثبات و مدلل شده باشد.

از سوی دیگر بر پایه ماده (۵۴) قانون و آیین‌نامه اجرایی آن اطلاعات موجود در دفاتر ثبت اختراع قابل دسترسی همگان بوده و هر شخصی می‌تواند برابر مقررات اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت نماید. بنابراین قانونگذار در کنار افشای اطلاعات اختراع ثبت شده در راستای سیاست عمومی حق اختراع (برای جلوگیری از انجام پژوهش و اختراعات تکراری و دسترسی به اطلاعات اختراعات برای بهبود و تکمیل آنها) آگاهانه بر دسترسی همگان به این اطلاعات تأکید دارد.

در ایران مرجع ثبت پس از دریافت اظهارنامه و ضمائم مربوط، آن را ظرف ۶ ماه از نظر سازگاری با شرایط شکلی و ماهوی مندرج در قانون و آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات بررسی می‌نماید.^۱ سپس تصمیم مرجع ثبت مبنی بر دادن گواهی‌نامه اختراع به متقاضی اعلام شده و متقاضی باید در مدت ۳۰ روز پس از اعلام جهت پرداخت هزینه‌های مربوط به ثبت اختراع و انتشار آگهی اقدام نماید.^۲ بر پایه ماده (۳۱) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، اختراع باید با قید مراتب

۱. ماده (۲۸) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات.

۲. ماده (۳۰) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات.

زیر در دفتر ثبت اختراع ثبت شود:

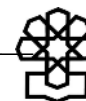
- شماره و تاریخ اظهارنامه با قید ساعت، روز، ماه و سال،
- شماره و تاریخ ثبت اختراع،
- اسم و نشانی و تابعیت مالک اختراع،
- اسم و نشانی و تابعیت مخترع در صورتی که متقاضی شخص مخترع نیست مگر اینکه مخترع کتباً تقاضا کرده باشد که نامش در گواهینامه اختراع ذکر نشود،
- اسم و نشانی نماینده قانونی مخترع، اگر ثبت اختراع توسط وی تقاضا شده باشد،
- عنوان اختراع،
- طبقه‌بندی بین‌المللی اختراع^۱ با ذکر زمینه علمی‌ای که اختراع در آن طبقه قرار می‌گیرد،
- در صورت ادعای حق تقدم و پذیرش آن، تاریخ، شماره و محل تسلیم اظهارنامه مقدم،
- مدت حفاظت.

پس از ثبت اختراع، آگهی مربوط به ثبت، ظرف ۳۰ روز (و تنها با قید ۹ موردی که در بالا اشاره شد یعنی همان موارد مطروحه در ماده (۳۱) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات) در روزنامه رسمی منتشر می‌گردد. آگهی مزبور به امضای رئیس اداره ثبت اختراعات رسیده و برای انتشار تسلیم روزنامه رسمی می‌شود.^۲ پس از انتشار آگهی ثبت اختراع و تحویل نسخه منتشر شده یا منعکس در سایت روزنامه رسمی به مرجع ثبت، گواهینامه اختراع صادر و به متقاضی یا نماینده قانونی وی تسلیم خواهد شد^۳ (آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، ۱۳۸۷). با انتشار روزنامه رسمی گواهینامه ثبت اختراع به مخترع داده شده و اختراع می‌تواند تا سقف زمانی ۲۰ سال از تاریخ ثبت اظهارنامه تحت حفاظت قانونی قرار گیرد. در شکل ۱ اطلاعات یک اختراع که پس از ثبت در اداره ثبت اختراعات ایران، در روزنامه رسمی و نیز وبگاه آن روزنامه منتشر شده، برای نمونه آمده است.

1. International Patent Classification

۲. ماده (۳۲) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات.

۳. ماده (۳۳) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات.

شکل ۱. تصویر آگهی ثبت یک اختراع در روزنامه رسمی کشور

روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران		
بکشنه بیست و دوم آبان ماه ۱۳۹۰	سال ۶۷ شماره ۱۹۳۲۸	
شماره ۲۲/م/۵۵۲۵۵	آگهی ثبت اختراع	۱۳۸۹/۱۱/۹
شماره و تاریخ ثبت اظهارنامه اختراع: ۲۸۹۰۹۰۵۷۹ - ۱۳۸۹/۹/۲۰		
شماره و تاریخ ثبت اختراع: ۶۸۵۱۶ - ۱۳۸۹/۱۱/۹		
نام مالك اختراع: پژوهشگاه صنعت نفت		
تابعیت مخترع: ج.ا.ا.		
آدرس مالك: تهران دهكده المپيك ورودي غربي ا استادبوم آزادي پژوهشگاه صنعت نفت ساختمان مدیریت طبقه ۸ واحد مالکیت فکری		
نام و نشانی مخترع: طاهره پور صابري - سيدكامران تركستاني - مرّضي رضابور - مصطفي حسيني سعدي		
نام و نشانی نماینده قانونی: سيدكامران باقري به نشانی فوق		
موضوع اختراع: الكترود نوري حساس به يون سولفات طبقه بندي بين المللي اختراع:		
شماره، تاریخ و محل تسلیم اظهارنامه مقدم:		
مدت حمایت از تاریخ ثبت اظهارنامه به مدت ۲۰ سال می باشد.		
رئیس اداره ثبت اختراع		۱۳۳۲۰۳۰۱۵۳۲ پ

۵. تحلیل افشای اختراعات در ایران

افشای اختراعات در ایران از سه دیدگاه قابل تحلیل است:

- چگونگی افشا،

- زمان افشا،

- کفایت افشا.

در ادامه، افشای اختراع از هر سه دیدگاه تحلیل می‌گردد:

۵-۱. چگونگی افشا

با نگاهی به وضعیت دسترسی به اطلاعات اختراعات در ایران می‌توان دید که اداره ثبت اختراع همچنان یک نشریه یا وبگاه مستقل و قابل جستجو بدین منظور راه‌اندازی نکرده است. به بیان دیگر، از ظرفیت‌های فناوری اطلاعات در زمینه افشای اختراعات استفاده مناسبی به عمل نیامده است. این درحالی است که در ماده (۱۷۳) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، مرجع ثبت اختراع موظف شده که «در اجرای ماده (۱۲) کنوانسیون پاریس و سایر کنوانسیون‌های مرتبط با آن»، نشریه‌ای را به منظور انتشار خلاصه اختراعات با ذکر مشخصات مالکان آنها منتشر کند و در ماده (۱۶۷) همان آیین‌نامه نیز مرجع ثبت مکلف شده که نسبت به الکترونیکی کردن کلیه مراحل از جمله انتشار آگهی

اقدام نماید. ماده (۱۶۸) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع حتی به مرجع ثبت امکان داده که از خدمات «مؤسسات طرف قرارداد» به‌منظور تسهیل در جستجوی سوابق اختراعات و کسب اطلاعات مورد نیاز استفاده کند.^۱ به بیان دیگر، مرجع ثبت می‌تواند افشای اینترنتی اطلاعات اختراعات را به دیگر شرکت‌ها برون‌سپاری کند. بنابراین نبود امکانات نمی‌تواند دلیلی برای به تأخیر انداختن این وظیفه مرجع ثبت باشد.

در نبود نشریه الکترونیکی (یا حتی کاغذی) ویژه افشای عمومی اختراعات، همچنان مهمترین راه دسترسی به اطلاعات اختراعات در ایران، نسخه چاپی روزنامه رسمی کشور است. بی‌شک با توجه به شمارگان محدود این روزنامه و وجود انبوه اطلاعات نامرتب با اختراعات بر روی آن (و همچنین دشواری‌های خرید و هزینه‌های آن) دسترسی به این اطلاعات برای جمع زیادی از مردم به‌ویژه در بیرون از پایتخت‌شدنی نمی‌باشد. وبگاه این نهاد مستقل از اداره ثبت اختراع نیز بسیار ابتدایی و ناقص است و در عمل دسترسی به همان اطلاعات ناقص اختراعات نیز در میان انبوهی از آگهی‌های دیگر (همچون موارد مربوط به قوانین، تغییرات شرکت‌ها، ثبت علائم و...) بسیار دشوار است. همان‌گونه که در شکل ۲ مشاهده می‌شود، امکانات جستجوی این وبگاه بسیار کم و ابتدایی است، البته چنان می‌نماید که همین امکان دسترسی محدود هم در آینده کمتر گردد، چراکه در این وبگاه از راه‌اندازی پرتال جدید روزنامه رسمی و محدود شدن خدمات آن تنها به اعضا خبر داده شده است (وبگاه روزنامه رسمی، ۱۳۹۰).

شکل ۲. نمایی از بخش آرشیو وبگاه روزنامه رسمی

۱. البته در همین ماده (۱۶۸) آیین‌نامه به مؤسسات طرف قرارداد مرجع ثبت اجازه داده شده که هزینه ارائه خدمات را از متقاضیان اطلاعات دریافت کنند، البته این امر مغایر با رسالت ادارات ملی ثبت اختراع در فراهم آوردن امکان دسترسی رایگان و آسان عموم مردم به اطلاعات اختراعات است.

اما همان‌گونه که در ادامه گفته خواهد شد تنها بخش محدودی از اطلاعات اختراعات از راه روزنامه رسمی منتشر می‌گردد و فرض بر این است که همگان با آگاهی از ثبت اختراعی مشخص از این راه و با استناد به ماده (۵۴) قانون ثبت اختراع، به اداره ثبت اختراع رفته و خواهان دسترسی به متن کامل تقاضانامه ثبت گردد.

۲-۵. زمان افشا

باید به یاد داشت که هدف از افشای اختراع، آموزش عمومی موضوع اختراع و زمینه‌سازی برای بهبود آن و ظهور اختراعات بهتر است که دست آخر جامعه از این پیشرفت سریع‌تر فناوری بهره‌مند شود، اما افشای زودهنگام (حتی پیش از اینکه مخترع اختراع خود را تکمیل و آزمایش کرده باشد یا آن را آماده ورود به بازار ساخته باشد) مخترع را در وضعیت بدی نسبت به رقبا قرار می‌دهد. یعنی مخترع بر روی کاری سرمایه‌گذاری کرده و هنوز از سرمایه‌گذاری خود بهره‌مند نشده، رقبا از جزئیات آن باخبر شده و به دنبال بهبود آن یا رسیدن به همان هدف از راهی دیگر (یا به اصطلاح دور زدن اختراع ثبت شده) می‌روند. این امر می‌تواند با از بین بردن انگیزه مخترعین، فلسفه نخست نظام ثبت اختراع (یا همان تشویق مخترعین) را مخدوش سازد. راهکار گریز از این مشکل دادن مزیت زمانی به مخترع است به این معنا که تا مدتی پس از تشکیل پرونده، موضوع اختراع محرمانه تلقی شده و پس از آن برای عموم افشا می‌گردد. این مزیت زمانی به مخترع امکان می‌دهد تا زودتر از دیگران و بی‌هراس از کپی‌برداری رقبا، به توسعه، به‌کارگیری و بهبود اختراع خود بپردازد (Lebovitz, 2007).

همان‌گونه که پیش از این گفته شد، در بیشتر کشورها و همچنین بر پایه کنوانسیون‌های بین‌المللی (ماده (۲۱) معاهده همکاری ثبت اختراع) متن کامل تقاضانامه ثبت اختراع هجده ماه پس از تاریخ تشکیل پرونده (یا تاریخ ادعا شده حق تقدم) برای عموم منتشر یا افشا می‌شود. این فاصله زمانی هجده‌ماهه یا همان دوره محرمانگی کامل (که در آن حتی عنوان اختراع هم منتشر نمی‌شود) همان مزیت زمانی است که نظام ثبت اختراع به مخترع داده است که گاهی (به‌ویژه در صنایعی با چرخه عمر فناوری کوتاه) اهمیتش از انحصار تجاری که از پی آن می‌آید کمتر نیست.

اما مرجع ثبت در ایران (بر پایه ماده (۱۳) قانون ثبت اختراع و ماده (۲۸) آیین‌نامه اجرایی آن)، موظف است که تقاضانامه‌های ثبت اختراع را از نظر انطباق با شرایط شکلی و ماهوی مندرج در قانون و آیین‌نامه اجرایی آن بررسی نماید و سقف زمانی این بررسی نیز بر پایه همان ماده (۲۸) آیین‌نامه اجرایی ۶ ماه است. متقاضی هم بر پایه ماده (۳۰) آیین‌نامه اجرایی باید در مدت ۳۰ روز پس از اعلام تصمیم مرجع ثبت، نسبت به انتشار آگهی ثبت در روزنامه رسمی کشور اقدام نماید.

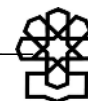
سپس (به موجب ماده (۵۴) قانون ثبت اختراع) اطلاعات موجود در دفاتر ثبت اختراع قابل دسترسی همگان بوده و هر شخصی می‌تواند برابر مقررات اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت نماید. به بیان دیگر، دسترسی عمومی به متن تمامی اختراعاتی که در ایران ثبت می‌شوند در فاصله یک هفته تا ۷ ماه پس از تاریخ تشکیل پرونده آنها امکانپذیر است.

آن‌گونه که مشاهده می‌شود افشای اختراعات در ایران بسیار زودتر از استاندارد ۱۸ ماهه مورد پذیرش بسیاری از کشورها و معاهدات بین‌المللی انجام می‌شود و کسانی که اختراع خود را در ایران ثبت می‌کنند از مزیت زمانی پیش‌بینی شده در قوانین ثبت اختراع بیشتر کشورها محرومند. همین افشای زودهنگام می‌تواند مخترعان را در دوراهی تصمیم‌گیری میان «محرمانه نگاه داشتن» یا «ثبت اختراع» به سوی گزینه نخست هدایت کند و دست آخر جامعه از منافع حاصل از افشای اختراع محروم شود.

۳-۵. کفایت افشا

پیش‌تر اشاره شد که مطابق ماده (۶) قانون ثبت اختراع «ادعای مذکور در اظهارنامه باید گویا و مختصر بوده و با توصیف همراه باشد، به نحوی که برای شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط واضح و کامل بوده و حداقل یک روش اجرایی برای اختراع ارائه کند». زمانی که ماده (۶) قانون در کنار ماده (۵۴) (که دسترسی به اطلاعات موجود در دفاتر ثبت و دریافت اطلاعات نیاز را حق همگان می‌داند) قرار گیرد، می‌توان به خوبی دانست که ضرورت افشای کامل اطلاعات اختراع در نظام حقوقی ایران به‌عنوان شرط شکلی اعطای حق اختراع مورد نظر بوده است. باید همچنین توجه داشت که قانون ثبت اختراعات و نیز آیین‌نامه اجرایی آن برای عبارت «شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط» قید و شرطی قائل نشده است یعنی منظور از «شخص دارای مهارت عادی در فن» تنها کارشناس اداره ثبت اختراع نبوده و بدین ترتیب عموم افراد جامعه نیز باید به‌گونه‌ای به اظهارنامه ثبت اختراع دسترسی داشته باشند که این دسترسی تنها در صورت «افشای عمومی اختراع» امکانپذیر خواهد بود.

همچنین با نگاه دقیق به مفاد فصل ششم آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع درخصوص «اعتراض به تقاضای ثبت اختراع» و «اقامه دعوای ابطال گواهینامه اختراع» (مواد (۵۹) تا (۶۱)) می‌توان دریافت که معترضان باید به متن کامل تقاضانامه دسترسی داشته باشند تا بتوانند از ادعاهای اختراع و مرز آنها آگاه شده و اعتراض خود را بر همان پایه بنا نهند. زیرا عنوان یا حتی خلاصه توصیف اختراع (بر پایه ماده (۱۴) آیین‌نامه اجرایی) تنها می‌توانند مبنای آشنایی با اختراع و نه تفسیر تعیین حدود ادعاهای اختراع باشند.

بنابراین قانونگذار در قانون ثبت اختراع همزمان هر دو وجه «پیشبرد علم و فناوری و جلوگیری از دوباره‌کاری‌ها» و وجه «آگاه‌سازی از حد و مرز اختراع و جلوگیری از تخلفات ناخواسته» را در افشای عمومی اختراع مد نظر داشته است و به هر دو منظور لازم است که متن کامل تقاضانامه اختراع به گسترده‌ترین شکل در دسترس عموم قرار گیرد.

با این وجود، در ماده (۱۷۳) آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، وظیفه مرجع ثبت به انتشار «خلاصه اختراعات» با ذکر مشخصات مالکان آنها محدود شده است. به بیان دیگر، درحالی که قانونگذار دسترسی به تمام اطلاعات اختراع (به‌ویژه توصیف و ادعاها) را حق همگان می‌داند، چرا در آیین‌نامه اجرایی تنها به انتشار خلاصه اختراعات و اطلاعات مالکان آنها کفایت شده است؟ همچنین با اینکه در ماده (۵۴) قانون تصریح شده که «هر شخص می‌تواند برابر مقررات مندرج در آیین‌نامه اجرایی، اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت نماید»، آیین‌نامه هیچ سازوکار اجرایی مشخصی را برای دسترسی «همگان» به اطلاعات ثبت مشخص نکرده است.

آن‌گونه که می‌نماید آن اندازه که قانونگذار افشای اختراعات را مهم می‌دانسته، تهیه‌کنندگان آیین‌نامه^۱ به جایگاه بالای افشای اختراع در نظام ثبت اختراع باور نداشته‌اند و در جهت تسهیل دسترسی عموم به اطلاعات اختراعات ثبت شده گام‌های لازم را برنداشته‌اند.

اما مرجع ثبت حتی در همان اندازه محدود تصریح شده در آیین‌نامه اجرایی هم در جهت افشای اختراعات ثبت شده نکوشیده است. از جمله مصادیق بارز این امر قید نکردن «طبقه بین‌المللی اختراع» در آگهی ثبت (مندرج در روزنامه رسمی) است. همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، ماده (۳۱) آیین‌نامه اجرایی قانون تصریح دارد که اختراع باید با قید مواردی از جمله «طبقه‌بندی بین‌المللی اختراع با ذکر زمینه علمی که اختراع در آن طبقه قرار می‌گیرد» در دفتر ثبت اختراع ثبت شود. طبقه‌بندی بین‌المللی اختراع بر پایه یک معاهده بین‌المللی چندجانبه و توسط سازمان بین‌المللی مالکیت فکری^۲ تهیه شده و امروزه توسط بیش از صد کشور پذیرفته شده است. این نظام طبقه‌بندی، ماهیتی سلسله‌مراتبی داشته و شامل هشت بخش، یکصد و بیست کلاس، ششصد و بیست و هشت زیرکلاس و شصت و نه هزار گروه (شامل گروه‌های اصلی و فرعی) است. در بیشتر ادارات ملی ثبت اختراع، در زمان تشکیل پرونده کد طبقه‌بندی مرتبط با اختراع تعیین و بر روی آن درج می‌شود. درج این طبقه‌بندی در زمان ثبت نه تنها حوزه فنی اختراع را به خوبی نشان می‌دهد (برخلاف عنوان اختراع که معمولاً کلی و مبهم است) و از همین نظر بهترین روش جستجو و دسترسی به اطلاعات اختراعات به‌شمار می‌رود، امکان انواع و اقسام تحلیل‌ها را هم برای بنگاه‌ها و

۱. پیش‌نویس آیین‌نامه اجرایی توسط خود مرجع ثبت تهیه شده است.

2. World Intellectual Property Organization (WIPO)

هم سیاستگذاران ملی فراهم می‌آورد. برای نمونه، سیاستگذاران ملی با بهره‌گیری از این کد طبقه‌بندی و تحلیل روند ثبت اختراعات بر پایه آنها، به‌سادگی می‌توانند دریابند که بیشترین اختراعات در چه حوزه‌های فنی ثبت می‌شوند و آیا روند تحولات آن با سیاستگذاری‌های ملی همخوانی دارند یا خیر. بنگاه‌های صنعتی هم می‌توانند سازوکاری برای پایش پیوسته اختراعات ثبت شده در زمینه «فناوری‌های کلیدی» خود بر پایه همین طبقه‌بندی بین‌المللی طراحی کنند (باقری، ۱۳۸۹; Dereli & Durmusoglu, 2009).

با وجود اهمیت فراوان قید طبقه‌بندی بین‌المللی اختراع در آگهی ثبت اختراع و صراحت آیین‌نامه اجرایی قانون بر آن، آگهی‌های مربوطه بدون قید این طبقه‌بندی منتشر می‌شوند. همچنان‌که در نمونه شکل ۱ مشاهده می‌شود جای این طبقه‌بندی در آگهی‌های ثبت اختراع روزنامه رسمی خالی است.

اما کفایت افشا در نظام ثبت اختراع ایران از دیدگاه دیگری نیز قابل بررسی است. همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، اگرچه مرجع ثبت در ایران طبق قانون موظف است که تقاضانامه‌های ثبت اختراع را از نظر انطباق با شرایط شکلی و ماهوی بررسی نماید، اما تا به امروز سازوکارهای اجرایی بررسی ماهوی اختراعات در اداره ثبت اختراع فراهم نیامده و چنین بررسی‌هایی به‌درستی انجام نمی‌شود.^۱ بنابراین، حتی در صورت دسترسی به متن کامل تقاضانامه ثبت برای خواننده ابهامات فراوانی در مورد آن مطرح خواهد بود که از اعتبار اطلاعات ارائه شده بسیار می‌کاهد. برای نمونه در شرایطی که احراز شرایط ماهوی توسط کارشناس خبره مرجع ثبت بررسی نشده، آیا اساساً اختراعی انجام گرفته است؟ آیا توصیف اختراع به راستی فردی با مهارت عادی در آن زمینه را قادر می‌کند که اختراع را بازآفرینی کند؟ یا در شرایطی که متن اختراع و به‌ویژه ادعای نامه توسط خود مخترعین (و نه کارگزاران ثبت اختراع) نگاشته می‌شود و مورد بررسی ماهوی هم قرار نمی‌گیرد، آیا به‌راستی حد و مرز ادعایی اختراع روشن خواهد بود؟ آیا سیاستگذاران با اطمینان می‌توانند بر آمارهای ثبت اختراع ایران و تحلیل‌های مبتنی بر آن به‌عنوان شاخصی دقیق از فعالیت‌های پژوهشی و نوآورانه اتکا کنند؟

متأسفانه پاسخ به بیشتر پرسش‌های بالا منفی است. گواه این ادعا این حقیقت است که هر زمان نظام اداری ایران اختراعات ثبت شده را مبنای ارزیابی شایستگی علمی یا تخصصی قرار داده، سازوکار جداگانه‌ای برای بررسی ماهوی آن اختراعات به راه انداخته است. برای نمونه، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به‌شرطی اختراعات ثبت شده را در ارزیابی شایستگی اعضای هیئت علمی

۱. بی‌شک استعلام‌های موردی که درحال حاضر از ادارات، دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در مورد اختراعات صورت می‌گیرد را نمی‌توان معادل بررسی احراز شرایط ماهوی (مطابق با تبصره «۱» ماده (۲۸) آیین‌نامه اجرایی) دانست، که یکی از دلایل آن عدم وجود کارشناسان خبره بررسی ماهوی در آن سازمان‌هاست، البته دلایل دیگری برای انجام نشدن بررسی ماهوی اختراعات در نظام ثبت اختراع ایران می‌توان برشمرد که تشریح آنها در این گزارش شدنی نیست.

دانشگاه‌ها منظور می‌کند که سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی کشور وجود شرایط ماهوی ثبت در آنها را تأیید کند. بنیاد ملی نخبگان نیز تنها آن‌دسته از اختراعات ثبت شده را در بررسی صلاحیت نخبگی لحاظ می‌کند که کارشناسان همان بنیاد وجود شرایط ماهوی ثبت در آن را احراز کرده باشند.^۱ همچنین بند «و» ماده (۱۷) قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴) که دولت را به پرداخت بخشی از هزینه‌های ثبت و خرید امتیاز اختراعات موظف می‌کند، بلافاصله بر ضرورت انجام «ممیزی علمی اختراعات توسط مراجع ذیصلاح» تأکید می‌نماید. به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که نظام کنونی ثبت اختراع ایران حتی اگر سازوکار مناسبی برای انتشار گسترده اینترنتی اسناد ثبت اختراع فراهم آورد، باز هم به‌علت انجام نشدن بررسی ماهوی (دستکم بر پایه استانداردهای پذیرفته شده جهانی) نخواهد توانست به نقش خود برای افزایش رفاه عمومی از راه افشای اختراعات به اندازه کافی عمل کند.

جمع‌بندی و توصیه‌های سیاستی

در این گزارش با نگاهی گذرا به نظام ثبت اختراعات، چهار دلیل وجودی آن شامل:

- ایجاد انگیزه،
- بازار آفرینی،
- ارسال پیام،
- تشویق افشا.

معرفی شدند که موارد سوم و چهارم با افشای اطلاعات اختراعات مرتبط بودند. مشخص شد که افشای اختراع:

- موجب پرهیز دیگر مخترعین و پژوهشگران از اختراع مجدد چرخ و تلاش آنها برای بهبود اختراعات کنونی می‌شود و بدین ترتیب روند توسعه فناوری را شتابی دوچندان داده و از این راه بر رفاه اجتماعی می‌افزاید.
- حد و مرز اختراعات ثبت شده و مرز حقوق انحصاری اعطا شده به آنها را ترسیم می‌کند و از نقض ناخواسته حقوق مخترعین توسط دیگران جلوگیری می‌کند.

۱. البته اظهارنظر در مورد درست یا نادرست بودن رویه این سازمان‌ها و هزینه‌های سنگینی که این دوباره‌کاری‌ها در سطح ملی به‌همراه دارد از حوصله این گزارش خارج است و پژوهش جداگانه‌ای را می‌طلبد. خوشبختانه در نقشه جامع علمی کشور ذکر شده که «شورای عالی علوم تحقیقات و فناوری نهاد متولی اعتبارسنجی اختراعات و اکتشافات را معرفی خواهد نمود» (ذیل ماده (۲-۳) نقشه جامع علمی کشور) و امید می‌رود در آینده رویه یکسان و واحدی برای بررسی ماهوی اختراعات در سطح ملی در پیش گرفته شود.

- در هدایت بهتر سرمایه به سوی کارهای پژوهشی مؤثر بوده و به همین جهت به افزایش ورود فناوری‌های نوین به بازار کمک می‌کند.

- زمینه‌ساز و پیش‌نیاز سیاستگذاری و برنامه‌ریزی بهتر و دقیق‌تر در حوزه علم و فناوری در سطوح مختلف ملی، صنعتی و بنگاهی می‌شود.

در ادامه انتقادات برخی صاحب‌نظران بر سازوکار تشویق افشای اختراعات مطرح و پاسخ‌های دیگر خبرگان در رد این انتقادات مطرح شد. همچنین گفته شد که پژوهش‌های مبتنی بر تحلیل اقتصادی «تئوری قرارداد» نشان داده‌اند که «تشویق افشای اختراعات» به تنهایی می‌تواند وجود نظام ثبت اختراع را توجیه کند. با این وجود تأکید شد که تشویق افشا تنها کارکرد نظام ثبت اختراع نیست و هرگونه قضاوت در مورد نظام ثبت اختراع باید با توجه همزمان به کارکردهای مکملی همچون حفاظت از حقوق کسانی است که فناوری‌های نوین را آفریده و تجاری می‌کنند (یا همان تئوری تشویق) انجام شود.

سپس سازوکارهای پذیرفته شده بین‌المللی برای تشویق افشای اختراعات معرفی و در پی آن افشای اختراع در نظام ثبت اختراعات ایران هم از دیدگاه زیرساخت حقوقی و هم سازوکارهای اجرایی موجود معرفی شد. در آخر، افشای اختراعات در ایران از سه دیدگاه:

- چگونگی افشا،

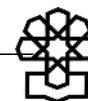
- زمان افشا،

- کفایت افشا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

در مجموع می‌توان گفت که اگرچه در طراحی نظام ثبت اختراعات ایران و تدوین قانون مربوطه، تشویق افشای اطلاعات اختراع مورد توجه بوده است، اما افشای اختراع در ایران در مقایسه با آنچه که در بیشتر کشورها انجام می‌شود و سازگار با معاهدات بین‌المللی است تفاوت‌های چشمگیری دارد. همین تفاوت‌ها که بخشی از آنها در این پژوهش کاوش و معرفی گردیدند باعث شده‌اند که تعادل در دادوستد میان مخترع و جامعه (بر پایه تئوری قرارداد) به هم خورده و کفه ترازو به سود مخترع سنگین شود^۱ و در نتیجه آثار مثبت (کوتاه و بلندمدت) نظام ثبت اختراع و رفاه اجتماعی حاصل از آن کمینه گردد. تا زمانی که جامعه احساس کند که پنهان‌کاری و

۱. البته پذیرفتن سنگین شدن کفه ترازو به نفع مخترع با فرض وجود ضمانت اجرای کافی بر پایه قانون برای حقوق اختراعات ثبت شده است، اما برخی صاحب‌نظران بر این باورند که ضعف (آگاهانه یا طبیعی) ضمانت اجرای اختراعات در ایران این ترازو را به حالت تعادل برمی‌گرداند. اگرچه می‌توان گفت که با ضعف ضمانت اجرا، کارکرد «ایجاد انگیزه» نیز در کنار کارکرد «تشویق افشا» رنگ می‌بازد و به همین دلیل توجیه وجود نظام ثبت اختراع دشوار (یا حتی ناممکن) می‌شود، اما کاوش دقیق‌تر این پدیده می‌تواند موضوع پژوهش جداگانه‌ای باشد.

۲. باید توجه داشت که مخترعین همیشه داخلی نیستند و این ضعف، به مخترعین و شرکت‌های خارجی امکان می‌دهد که بدون افشای کامل و مناسب اختراع خود در ایران، از حقوق انحصاری مندرج در قانون برخوردار شوند.

دوباره‌کاری فراگیر است و جامعه در ازای دادن حق انحصاری ۲۰ ساله به مخترع، از اطلاعات آن اختراع و سرریزهای مثبت آن بهره‌مند نمی‌شود، پایه‌های نظام ثبت اختراع متزلزل می‌ماند و این نظام جایگاه شایسته خود را در سطح ملی پیدا نمی‌کند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در چنین جامعه‌ای انگیزه لازم برای نوآوری ایجاد نمی‌شود یا دوام نمی‌آورد. باید توجه داشت که مخترعین همیشه داخلی نیستند و این ضعف، به مخترعین و شرکت‌های خارجی امکان می‌دهد که بدون افشای کامل اختراع خود در ایران، از حقوق انحصاری مندرج در قانون برخوردار شوند.

اما برابر با اهداف ترسیم شده در افق چشم‌انداز سال ۱۴۰۴، ایران باید به سوی جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه گام بردارد و در بخش راهبردهای نقشه جامع علمی کشور به «توسعه و تعمیق نظام مالکیت فکری» به‌عنوان یکی از مقدمات رسیدن به این هدف بلند اشاره شده است (ماده (۴-۲) سند نقشه جامع علمی کشور). می‌توان امیدوارانه چشم داشت که این افق‌های بلند ترسیم شده دیر یا زود برگرداندن توازن به نظام مالکیت فکری را لازم نماید و در دستور کار جدی سیاستگذاران قرار دهد. در آن‌صورت، تحلیل‌های این پژوهش و توصیه‌های سیاستی مبتنی بر آنها می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

توصیه‌های سیاستی این پژوهش را می‌توان به اختصار چنین برشمرد:

۱. لازم است کارکردهای نظام ثبت اختراع از نگاهی اقتصادی - مدیریتی تحلیل شوند و زمینه‌ساز تدوین و پیاده‌سازی راهبرد ملی مالکیت فکری شوند. محصور ماندن نظام مالکیت فکری در چارچوب دیدگاه حقوقی، مانع از نگاهی فراگیر به کارکردهای مهم این نظام (از جمله تشویق افشا و ارسال پیام) در سطح ملی شده و آن را در حالت سست و ناپایدار نگاه می‌دارد.

۲. اگرچه «تشویق افشا» به خوبی مورد توجه قانونگذار بوده است، اما در تهیه آیین‌نامه اجرایی بر الزامات اجرایی آن به اندازه شایسته و درخور پرداخته نشده است. اگرچه تصریح الزام مرجع ثبت به «انتشار فعال اطلاعات اختراعات در یک فاصله زمانی خاص از تاریخ تشکیل پرونده» در متن قانون می‌تواند اقدامی رو به جلو در آینده تلقی شود (و از هرگونه کوتاهی در تدوین آیین‌نامه اجرایی جلوگیری کند)، اما همین قانون موجود ثبت اختراعات نیز ظرفیت‌های مناسبی برای «تشویق افشا» دارد که می‌توان با تصحیح آیین‌نامه اجرایی از این ظرفیت‌ها بهره بهتری برد.

۳. بدون بررسی ماهوی شرایط ثبت اختراع، هیچ‌کدام از کارکردهای نظام ثبت اختراع (از جمله تشویق افشا) آن‌گونه که بایسته است انجام نخواهد شد و جامعه از رفاه حاصله از آنها محروم خواهد ماند. نظام ثبت اختراع ایران نیز راهی جز برقراری سازوکار بررسی ماهوی ندارد. اتخاذ هرچه زودتر و حرفه‌ای‌تر نظام بررسی ماهوی اختراعات و تأکید بر دکترین «توانمندسازی» در توصیف اختراعات، به آرامی عمق افشا را به سطح مطلوب نزدیک می‌کند. سخت‌گیری در بررسی

توصیف و ادعاهای اختراع به تدریج باعث می‌شود که متن تقاضانامه‌های ثبت اختراع به دست کارگزاران حرفه‌ای و آموزش‌دیده ثبت اختراع تهیه شود. این امر نیز به نوبه خود بر عمق و دقت افشا خواهد افزود، البته به رسمیت شناختن حرفه کارگزاری ثبت اختراع^۱ و حتی الزام به تهیه تقاضانامه‌ها به دست چنین کارگزارانی به این فرآیند شتاب بیشتری خواهد بخشید.

۴. پیشرفت‌های شتابان و خیره‌کننده فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات در سال‌های اخیر به کارکرد مثبت و سازنده «تشویق افشا» ابعاد گسترده‌ای داده و پیامدهای مطلوب آن بر بهبود رفاه اجتماعی نیز به تناسب تشدید شده است. استفاده از این ظرفیت‌های نوین، نه تنها امکان دسترسی گسترده‌تر عموم مردم به اطلاعات اختراعات را فراهم آورده، بلکه این مهم را با هزینه‌ای بسیار کمتر شدنی کرده است. استفاده از ظرفیت گسترده فناوری اطلاعات و ارتباطات تاکنون در نظام ثبت اختراعات ایران مورد توجه نبوده است و پتانسیل پیشرفت بسیار زیادی در این زمینه وجود دارد. تأکید صریح بر استفاده از این ظرفیت در چارچوب آیین‌نامه اجرایی قانون می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد.

۵. برای بیشینه‌سازی منافع اجتماعی افشای اختراعات باید ضمن فراهم آوردن «انگیزه افشا» از راه اصلاح قوانین و فراهم آوردن امکان دسترسی گسترده عموم مردم به اطلاعات اختراعات، همزمان طرف تقاضا را هم هدف قرارداد و با طراحی و پیاده‌سازی سیاست‌های هوشمندانه، استفاده از این اطلاعات در سطح جامعه (در میان دانشگاهیان، پژوهشگران، مدیران، سیاستگذاران و...) را بیشینه ساخت. این مهم نیازمند فرهنگسازی هدفمند و فعالیت‌های آموزشی گسترده است و رسیدن به نقطه مطلوب زمان‌بر بوده و سال‌ها به درازا می‌انجامد. خوشبختانه مطابق ماده (۱۶) برنامه پنجم توسعه، دولت موظف است تا تعداد گواهی‌های ثبت اختراع را پایش و گزارش عملکرد سالیانه‌ای به کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی ارائه نماید (قانون برنامه پنجم توسعه، ۱۳۸۹). این شاید گام نخست در راستای ایجاد تقاضا برای تحلیل‌های مبتنی بر اطلاعات اختراعات در سیاستگذاری‌های ملی باشد.

۶. تأکید بر استفاده از طبقه‌بندی بین‌المللی اختراعات توسط مرجع ثبت و مشخص کردن طبقه هر اختراع و الزام بر انتشار کد طبقه‌بندی هر اختراع در کنار دیگر اطلاعات آن، از یکسو بر عمق افشا می‌افزاید و ازسوی دیگر جستجو و دسترسی عموم مردم به اطلاعات افشا شده را بسیار آسان می‌کند.

۷. رعایت بازه هجده‌ماهه محرمانگی کامل اختراع (پس از تاریخ تشکیل پرونده در مرجع ثبت) به کلی در نظام ثبت اختراع ایران نادیده گرفته شده است. لحاظ کردن این دوره محرمانگی در قانون ثبت اختراع نه تنها عاملی مهم در تشویق اختراع و افشای اختراع به شمار می‌رود، بلکه زمینه را برای سازگاری بیشتر قانون ملی با معاهدات بین‌المللی مرتبط فراهم می‌آورد.

تصویر صفحه نخست یک سند ثبت اختراع در ایالات متحده

US007297651B2

(12) **United States Patent**
Khattaty et al.

(10) **Patent No.:** US 7,297,651 B2
(45) **Date of Patent:** Nov. 20, 2007

(54) **PROCESS FOR REMOVING SULFUR PARTICLES FROM AN AQUEOUS CATALYST SOLUTION AND FOR REMOVING HYDROGEN SULFIDE AND RECOVERING SULFUR FROM A GAS STREAM**

4,784,754 A 11/1988 Fong et al.
4,816,238 A 3/1989 Jeffrey
5,122,351 A 6/1992 Hardison

(Continued)

(75) Inventors: **Mohammad Reza Khattaty**, Tehran (IR); **Khaled Forsat**, Tehran (IR); **Reza Hashemi**, Tehran (IR); **Hossein Manafi Varkiani**, Tehran (IR)

FOREIGN PATENT DOCUMENTS

EP 0 186 235 7/1984

(73) Assignee: **Research Institute of Petroleum Industry**, Tehran (IR)

(Continued)

(*) Notice: Subject to any disclaimer, the term of this patent is extended or adjusted under 35 U.S.C. 154(b) by 0 days.

OTHER PUBLICATIONS

(21) Appl. No.: **11/446,021**

I. Iliuta, F. Larachi, "Concept of Bifunctional Redox Iron-Chelate Process for H₂S Removal In Pulp and Paper Atmospheric Emissions," Sep. 9, 2003, pp. 5305-5314, Chemical Engineering Science.

(22) Filed: **Jun. 1, 2006**

(65) **Prior Publication Data**
US 2007/0020170 A1 Jan. 25, 2007

Primary Examiner—Timothy C. Vanoy

(74) Attorney, Agent, or Firm—Kenyon & Kenyon LLP

(30) **Foreign Application Priority Data**
Jun. 2, 2005 (EP) 05104812

(57) **ABSTRACT**

(51) **Int. Cl.**
B01J 38/12 (2006.01)
B01J 38/40 (2006.01)
B01J 38/48 (2006.01)
C01B 17/05 (2006.01)

The invention relates to a process for removing sulfur particles from an aqueous catalyst solution used to remove hydrogen sulfide from a gas stream (1, 5), comprising the steps of directing a flow of a suspension (12) comprising reduced catalyst solution and sulfur particles to an oxidizer zone (20), where the catalyst solution is regenerated by contacting said suspension with a gas (22) containing oxygen; and removing sulfur from said suspension at least by gravity sedimentation at a bottom (21) of said oxidizer zone (20). According to the invention a flow deflecting means (34) is disposed at least at an outlet (35) for the oxidized catalyst solution leaving said oxidizer zone (20) such as to prevent any turbulent state caused at least by a stream of oxidized catalyst solution leaving said oxidizer zone (20).

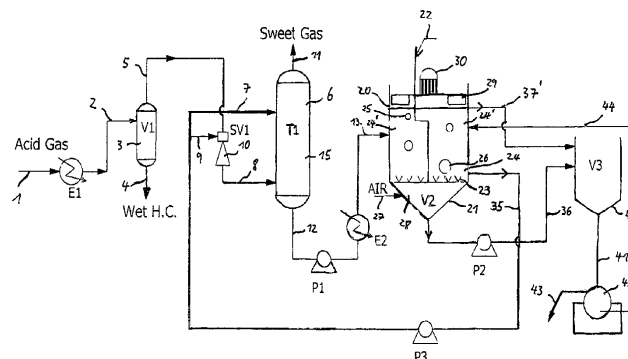
(52) **U.S. Cl.** 502/34; 502/38; 502/39; 423/576.2; 423/576.5; 423/576.6

(58) **Field of Classification Search** 502/34, 502/38, 39; 423/576.2, 576.5, 576.6
See application file for complete search history.

(56) **References Cited**
U.S. PATENT DOCUMENTS

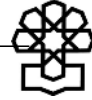
4,421,733 A * 12/1983 Blytas 423/576.6

9 Claims, 5 Drawing Sheets

منابع و مأخذ

۱. قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۳ مجلس شورای اسلامی.
۲. آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری، به شماره ۹۱۲۷/۸۷/۱، ۱۳۸۷/۱۱/۱.
۳. قانون برنامه پنج‌ساله توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴).
۴. سند نقشه جامع علمی کشور، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۵. رابین جاکوب و همکاران، مالکیت فکری، ترجمه حمید هاشم‌بیگی، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران، ۱۳۸۶.
۶. سیدکامران باقری، آشنایی با اطلاعات اسناد ثبت اختراع، انتشارات سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران، تهران، ۱۳۸۹.
۷. وبگاه روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، به آدرس زیر (تاریخ آخرین مشاهده ۱۴ بهمن‌ماه ۱۳۹۰):
<http://www.dastour.ir/rooznamehrasmi.ir/>
8. Abbott F.M. et Al. "International Intellectual Property in an Integrated World Economy," Aspen Publishers, 2007.
9. Alvarez J. "Patent Information and Industrial Policy in Spain", World Patent Information, Vol. 17, 3, 1995.
10. Arora A. et al "Markets for technology: the economics of innovation and corporate strategy," Massachusetts Institute of Technology, 2001.
11. Bagheri S.K., Rashtchi M., Shokri S. and Shabani M.R. "Patent Analysis in Research Institutes of Developing Countries", 14th International Conference for "Management of Technology", IAMOT, Vienna, Austria, 2005.
12. Bar, Talia, "Defensive Publications in an R&D Race," Journal of Economics & Management Strategy; March, Vol. 15 Issue 1, 2006.
13. Bassinger K.D. "Unsettled Expectation in Patent Law: Festo and the Moving Target of Claim Equivalence," Howard Law Journal, Vol. 48, 2005.
14. Bugbee, Bruce W. "Genesis of American Patent and Copyright Law," Washington, D.C.: Public Affairs Press, 1967.
15. Burk D.L. and Lemely M.A. "Is Patent Law Technology-Specific?" 17 Berkeley Technology Law Journal, 2002.
16. Burk D.L. "The Role of Patent Law in Knowledge Codification," Berkeley Technology Law Journal, Vol. 23, 2008.
17. Charles A. "A Classical Dictionary: Containing an account of the principal proper names mentioned in ancient authors," Harper & Bros, 1841.
18. Corbett R.J.C. "Protecting and Enforcing Intellectual Property Rights in Developing Countries," 35 The International Lawyer, fall, 2001.
19. Coriat B. and Orsi F. "Establishing a new intellectual property rights regime in the United States Origins, content and problems," Research Policy, Volume: 31, Issue: 8, 2002.
20. Cotropia C.A. and Lemley M.A. "Copying in Patent Law," 87 North Carolina Law Review, 2009.
21. Denicolò, V. and Franzoni, L.A. "The contract theory of patents," International Review of Law and Economics 23, 2004.
22. Dereli, T. and Durmusoglu, A. "Patenting activities in Turkey: The case of the textile industry," World Patent Information, Vol. 31, June, 2009.
23. Devlin A. "The Misunderstood Function of Disclosure in Patent Law," Harvard

- Journal of Law & Technology, 2010.
24. Durham A.L. "Patent Symmetry," Boston University Law Review, Vol. 87, 2007.
 25. Eisenberg R.S. and Rai A.K. "Harnessing and Sharing the Benefits of State-Sponsored Research: Intellectual Property Rights and Data Sharing in California's Stem Cell Initiative," Berkeley Technology Journal, Vol. 21, 2006.
 26. Epstein R.A. "The Disintegration of Intellectual Property," Chicago John M. Olin Law & Economics Working Paper No. 423 (2D Series), 2008.
 27. Faust K., and Schedl H. "International Patent Data: Their Utilization for the Analysis of Technological Development", World Patent Information, 5, 3, 1983.
 28. Fromer, J.C. "Patent disclosure," Iowa Law Review, Vol. 94, p. 539, 2009.
 29. FTC, "To Promote Innovation: The Proper Balance of Competition and Patent Law and Policy," A Report by the Federal Trade Commission, 2003.
 30. Gallini N. and Scotchmer S. "Intellectual Property: When Is It the Best Incentive System?" Innovation Policy and the Economy, Vol. 2, MIT Press, 2002.
 31. Ghosh S. "Patents and the Regulatory State: Rethinking the Patent Bargain Metaphor After Eldred," 19 Berkeley Technology Law Journal, 2004.
 32. Henderson R., Jaffe A.B., and Trajtenberg M. "Patents Citations and Innovations, a Window on the knowledge Economy", The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2002.
 33. Lebovitz, Richard M. "The Duty to Disclose Patent Rights," Northwestern Journal of Technology & Intellectual Property, Vol. 6, No. 1, pp. 36-45, available at: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njtip/vol6/iss1/2>, 2007.
 34. Lemley M.A. "The Economics of Improvement in Intellectual Property Law," 75 Texas Law Review, 1997.
 35. Lerner, Josh, "Venture Capital and Private Equity: A Casebook," John Wiley & Sons, 2000.
 36. Long, Clarisa, "Patent Signals," The University of Chicago Law Review, Vol. 69, 2002.
 37. Merges, R.P. and Nelson, R.R. "On limiting or encouraging rivalry in technical progress: The effect of patent scope decisions", Journal of Economic Behavior & Organization, vol. 25, 1994.
 38. Meyer M., Utecht T. J., and Goloubeva T. "Free Patent Information as a Resource for Policy Analysis", World Patent Information, 25, 2003.
 39. Nard C.A. et al, "The Law of Patents," Aspen Publishers, 2008.
 40. Osenga K. "Information May Want To Be Free, But Information Products Do Not: Protecting and Facilitating Transactions In Information Products,' Cardozo Law Review, Vol. 30, 2009.
 41. Pammolli F. and Rossi M.A. "Intellectual Property, Technology Regimes and Market Dynamics," Economia e Politica Industriale Paper No.2/2005.
 42. Phippen S.C. "Dollars and lives: Finding Balance in the Patent "Gene Utility" Doctrine," Vol. 12, The Journal of Science & Technology Law, 2006.
 43. Sarkissian A. "Intellectual property rights for developing countries: Lessons from Iran," Technovation, Vol. 28, Iss. 11; 2008.
 44. Scotchmer S. and Green J. "Novelty and Disclosure in Patent Law, The RAND Journal of Economics, Vol. 21, 1990.
 45. Supreme Court of the United States, "Eldred et Al. v. Ashcroft," Certiorari To The United States Court Of Appeals For The District Of Columbia Circuit, N.01-618. Decided Jan, 2003.
 46. Vermont S. "Independent Invention as a Defense to Patent Infringement," The University of Michigan Law School, 2006.
 47. Walmsley S.B. "Best Mode: A Plea to Repair or Sacrifice This Broken Requirement of United States Patent Law," Michigan Telecommunications and Technology Law Review, Vol. 9, 2002.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۳۴۳

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تحلیلی بر افشای اختراعات در ایران

نام دفتر: مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین (گروه فناوری‌های نو)
تهیه و تدوین‌کنندگان: سیدکامران باقری، مریم کبریایی، حمید عزیزی مرادپور

مدیر مطالعه: سیدسروش قاضی‌نوری

ناظر علمی: رضا باقری‌اصل

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. ثبت اختراع

۲. پتنت

۳. افشای اختراع

تاریخ انتشار: ۱۳۹۱/۱/۲۸